

Irodalmunk mint nemzeti örökítőanyag

Irodalmunk közösséget teremt és ment. Világszerte létező számlálatlan milliós szépirodalmi könyvállományunk kézzel fogható bizonyítéka együvé tartozásunknak, attól függetlenül, hogy társadalmilag, politikailag, gazdaságilag és nemzeti kultúránk szempontjából milyen struktúrákban élünk. Lehetünk diaszpórában, Budapesten vagy épp az isten háta mögötti településen. Anyanyelvünk ereje mindenütt, így a határon túli szórványban és a szigetmagyarságban is élő, hatékony, teremtő kohéziós erő. „Az anyanyelv és irodalom elválaszthatatlan egységet alkot.”

Ezzel ötvözöm a *genius loci*-t, a hely szellemét, melyet otthonról magunkkal viszünk, amennyiben nyakunkba vennénk a világot.

Nagybecskereken, Bánátban élek, amely most Szerbiához tartozik.

Herczeg Ferencet idézem: „A bánági róna olyan világos, mint egy szoba, amelyről nyárra leszedték a függönyöket. Ez nem a nápolyi öböl aranyfénye, hanem valami különös, józan, minden zugot bejáró ezüstös ragyogás.”

A térképen? A földrajzin aprók vagyunk, a lelkek-szívek térképén meg leggyakrabban csak egy fehér folt. *Tabula rasa*. Vagy tévedek? Tisztelt határon túl élő nemzettársaim, mit tudtok Bánátról, rólunk, bánátiakról? A számok tükrében: 9800 km²-rel Szerbia területének 17,5%-át képezzük. A 2002-es népszámlálás szerint lakosságunk száma 750 000 (volt), ennek 65%-a szerb és kevesebb mint 10%-a magyar. Több sorvasztó esztendeje annak, hogy naponta mind több magyar család hagyja el a bánáti ősi hont. Most már nem mennek az óceánon túlra. Ausztriában, Németországban, Angliában kapnak munkát –Bánátba vissza már sohasem térnek.

A területet és a lakosság számát tekintve kicsik vagyunk. Ám Trianonig Nagybecskerekünk központja volt Torontálnak, Szent István országának az ötödik legnagyobb vármegyéjének.

Ismét Herczeget idézem: „A torontáliak Európa legdúsabb termőföldjén gazdálkodtak, és a sok pénz majd fölvetette őket.”

A legenda szerint amikor a XIX. században ősszel egy esernyőt szúrtak a földbe, az tavaszra kizöldellt.

A Delibláti-homokpuszta Európa Szaharája, 350 négyzetkilométernyi sivatag, Dél-Bánát kincse. (A Pallas nagy lexikona)

És történelmünk?! Bánátban, Törökbecsén élt Leiningen-Westerburg Károly, a legfiatalabb aradi vértanú. Nagybecskerek két aradi vértanút adott a hazának. Kiss Ernőt, a nábobot, aki a bánáti Németeleméren nyugszik, és városunk szülöttjét, Lázár Vilmost.

Magyarország legdélebbi piarista gimnáziuma városunkban működött, a leghosszabb életű, 72 évig megjelenő lap, a *Torontál* c. is nagybecskereki.

Fülep Lajos művészettörténész, művészettfilozófus iskoláit Nagybecskereken végezte.

A magyar írófejedelem is bánáti. Herczeg Ferenc Versec szülötte.

A Modern Olimpiai Játékok első főtitkára, Kemény Ferenc is Nagybecskereken született.

A magyar cserkészlet bölcsője vagyunk.

Lehner Ödön tervezte vármegyeházánkat. Eiffel pedig első vashidunkat.

Nemzeti csodáink közé tartozik, hogy a legdélebbi székelyek is Bánátban élnek, Székelykevény. Anyanyelvünk 200 évvel ezelőtti állapotának őrzői ők.

Ám helyettem beszéljen a nemzeti örökítőanyag. Beszéljenek rólunk az irodalmi példák, melyek összekötik a múltat a jelennel, s így biztosítják kultúránk folytonosságát.

Amennyiben felmerül példáimmal kapcsolatban a gondolat, hogy sok itt az irodalmon kívüli tematika, nem mentséggként, csak emlékeztetőül idézem Illyés Gyula *Hajszálgökerek* című köte-

tének bevezetőjében írt sorait: „Alig van a szelle-
mi életnek fölöslegesebben feltett kérdése ennél:
szükséges-e, hogy irodalmi műnek irodalmon kí-
vüli föladata legyen? Világos, hogy igen. Világos,
hogy nem. Műve válogatja; idő és hely szerint.
Műve és embere. Függetlenül szinte egymástól.”

1428-ban vagyunk, Bánátot Ószerbiától
a Duna választotta el. Zsigmond király épp
Galambócot ostromolja. Arany János Rozgonyi-
né c. balladájában örökítette meg e történelmi
eseményt. Részlet:

Galambócot a Dunáról
Ostromolni kezdik;
Folyamon is, szárazon is
Egyre törlik, vesztek.
Elöl, elöl Rozgonyival
Kedves élet-párja,
Hív szerelme, szép Cicelle,
Szentgyörgyi leánya.

Galambóc még mai romos állapotában is le-
nyűgöző látványt nyújt, amint a folyam fölé ma-
gasodik.

***

A Duna hozzánk eső partszakaszát Jókai is
megörökítette az Arany emberben:

„A Vaskapu

Egy hegylánc közepén keresztültörve tetejé-
ről talapjáig, négy mértföldnyi messzeségben;
kétoldalt hatszáz lábtól háromezerig emelkedő
magas, egyenes sziklafalak, közepett az óvilág
óriás folyama, az Ister: a Duna.

A ránehezülő víztömeg törte-e magának e ka-
put, vagy a föld alatti tűz repeszté kétfelé a hegy-
láncot? Neptun alkotta-e ezt, vagy Volcán? Vagy
ketten együtt? A mű Istené! Ahhoz hasonlót még
a mai istenutánzó kor vaskezü emberei sem bír-
nak alkotni. [...] S e két fal között folyt alant a kő-
mederben a Duna. [...]

A nagy, fenséges folyam-ős, mely megszokta
a magyar sík lapályon ezerölnyi mederben ha-
ladni méltóságos csenddel, partjain a belehajló
fűzfákkal enyelegni, kilátogatni a szép virágos
mezőkre s csendesen keleplő malmokkal beszél-
getni; itt összeszorítva száznegyven ölnyi szikla-

gátba, hah, mily haraggal tör rajta keresztül! Akik
idáig jöttek vele, nem ismernek reá. Az ősz óri-
ás szilaj hőssé ifjul, hullámai szökellnek a szik-
lás meder felett, egy-egy roppant bérc-tömeg ül
ki néhol medre közepébe, mint valami rémoltár;
az óriási Babagáj, a koronás Kaszán szikla; azo-
kat fenséges haraggal ostromolja, rájuk zúdulva
elöl, s mély forgatagokat örvényítve mögöttük,
feneketlen árkot vájva a sziklamederben; s aztán
csattogva, zúgva rohan alá a kőlépcsőkön, mik
egyik sziklafaltól a másikig nyúlnak keresztül.”

***

Herczeg Ferenc (született: *Franz Herzog*,
Versec, 1863. szeptember 22. – Budapest, 1954.
február 24.) író, színműíró, újságíró, az MTA tag-
ja és másodelnöke.

Emlékezéseiben így írt állapotainkról:

„Nekem később is, valahányszor a szülővá-
rosomban voltam, az a szédítő és félelmetes
képzetem volt, mintha a világ végén, a nagy
Semmi partján volnék. Versechez elég közel van
az Al-Duna, a hellének Isztrosz folyama, annak
túlsó partján Szerbia, a Balkán, szóval az ismer-
etlen Semmi.

[...]

Versecen Szavljevicsék voltak a legszenvedé-
lyesebb, a legpazarabb vendéglátók. Nem tud-
tak jóízűen enni, ha egy fél tucát jó barát nem
ült az asztaluknál. [...] Meg kell jegyezmem, hogy
Szavljevics, mint minden szerb entellektüel, aki-
vel találkoztam, nagyszerb volt. Mikor egyszer
kissé kaptos volt, [...] megmutatta nekem az
ágya felett függő jatagánt, és azt mondta:

Látod, fiam, ha eljön a szerb nemzet nagy
napja, akkor ezzel vágom el a torkodat, pedig
úgy szeretlek, mint édes gyermekeimet.

A jóságos öregúrból akkor a szerb lélek be-
szélt. Magyarok és szerbek között fegyverszünet
volt, a fegyverszünet idején mély és forró barát-
ságok szövődtek, de mindenki érezte, hogy a ba-
rátság csak addig tart, amíg áll a fegyverszünet.”

Trianon után vagyunk. Új időszámítás kezdő-
dik, de a valódi értékeket hordozó irodalmunk
nemzeti örökítő anyag marad a kisebbségi lét-
helyzetben is.

***

A székelykevei születésű **Jung Tamás**, Nyugat-Bánság leendő első püspöke, 1949-ben 38 éves pap, tudta, hogy az élete forog kockán, de nem lehetett néma szemlélője a borzalmaknak. Fokozott társadalmi érzékenysége versben is „testet ölt”. Állásfoglalása egyértelmű, és a kor szörnyűségeit szem előtt tartva külön tiszteletre méltó:

DE PROFUNDIS I.

A mélységből kiáltunk hozzád, Uram.

Uram, hallod-e zokogásunkat?

Vérrel sírunk, mert kiapadt szemünk.

Ó, látod-e Uram, szörnyű sorsunkat?

Véresre vertek, s házunkból kiűztek.

Sokat közöttünk élve temettek.

Meggyalázták szép, tiszta lányainkat,

Szemünk láttára, ó jaj, anyánkat.

Állatként helységről helysésre terelnek,

Naponta soraink fogynak - gyérülnek.

Étlen-szomjan kell vinnünk az igát,

Templomainkat velünk bontatják.

Szép reményünket sárba tiporják.

Csak a fejük nő bambán - nagyra,

A bűn szívüket korán tönkre marja.

A mélységből kiáltunk Hozzád, Uram;

Uram, figyelmezz gyenge szavunkra!

***

Törökbecse közelében a pusztá közepén található, akár egy égbe kiáltó jel, az ezeréves Aracs, mely régóta már romtemplom. **Tari István** A romlás oszlopfőinél c. versének utolsó sorai:

Átvérzik a
sorsunk sara,
szólongat a
romtemploma.

Pusztába kiáltott ima-
ként törsz föl a mélyből, ARACS

***

„Az igazság szellemének életben maradásá-
ért az írástudók felelősek” – vallotta Babits.

Költőink zöme vállalta a magyar sorsot. Így Bánátban a létkérdések a lírában leltek terméke-
nyebb talajra.

A nagybecskereki születésű **Szűts Zoltán** 19 éves, amikor a háborús forgatag közepette, 1995-ben megírja Átokföldje c. nagyversét, ebből idézek:

Ahol az emberek barmokként bögnek,
mert boldogságuk csak pillanatig tart,
és tehetetlenül utánakapnak.

Ahol kitörés és szembenézés nincs.

Ahol nem ismerjük egymást.

Ahol nem szólunk egymáshoz ezer évig,
mert leheletünktől a magzatvíz megfagy,
és a gyermekek hideg felnőttként születnek.

Ahol félelme öngerjesztett fokán
senki sem képes bátran megállni.

Ahol mindenki és minden üres.

Ahol a keresztet is hőerőművekben
tüzelik el olcsó energiáért.

[..]

Ahol mindannyian nevetségesen kicsik vagyunk.

Ahol a hazug ígélet földje vérként csorog
ki görcsösen összeszorított markunkból...

Szűts Zoltán 20 éves, amikor a Balkán c. köl-
teménye születik.

Balkán

1.

Itt, a balkánon,
a cirill betűk zordságában
a magyar szó már
a köz(hely)legényeké

2.

megkötnék itt mindent,
először a kezeket,
utána a lábakat, majd végül
a békét is

3.

háború
hány ború
hány inger
hányinger

4.

balkánon,
jobb kán híján,

az én-is-ott-jártam
versek zsarnokoskodnak

5.

népek piacán, balkánon
a köpés szivárványszínében
megtört vágyak, határok,
ágyak

Budapest, 1996. március 27.

***

Lépünk a XXI. századba. Bánáti papköltőnk,
Bogdán József még nem énekelte ki magából a
gyógyíthatatlan történelmi traumát:

Rábéi vers

Rábén az utolsó háznál állok,
Hol tolvaját szüli az alkalom,
Amerre nézek törmelék, vályog,
Trianon néz be az ablakomon.
(2001)

***

Cs. Simon István (Cs. – csókai) költő, szociográfus, újságíró 1942-ben Terjánon született. Költőnk 2007-ben hunyt el, de Terjánt jóval előbb semmisítették meg. Korai halálát az erőszakos rombolás is siettette.

Parlagmagány – Válogatott versek c. kötetéből:

Adhatnál aranyhalat

Adj a maradónak
maradéktalan nyugalmat,
hitet, évelőt.
Adj a tetőnek mohát,
a mohának meg zilálatlan háztetőt.

Hozd hozzánk közelebb
a varázslatos Krassó-Szörényt,

és adhatnál
a Karasba aranyhalat.
a Tercesbe meg éneklő szirént.

Adj a vörös vonalon
innen Bánátnak
egy magyar lapot
(a Torontál helyett
új arcút, serényt),
hogy ne vesszen el a szavunk
és a zenénk,
hogy ne irthassák ki génjeinkből
a maradék reményt.

Adj, hogy magunkat mi is
jobban adhassuk...
Adj, vagy
legalább legyél a közelünkben,
ha már nem fordulsz felénk.

Két évezred, 8 szerző, 9 mű, melyekben 4
század jelenik meg. A távoli XV., a XIX., XX. és
XXI.

Csak Jókai regényégben békés vidékünk,
mert errefelé vezet a hadak útja. S itt vertünk mi,
bánátiak gyökeret. Ebbe a háborús viharoktól té-
pázott tájba kapaszkodunk, s hordjuk magunkkal
szeretettel a hely termékeny szellemét, anya-
nyelvünket, irodalmunkat, s mindezt a nyomunk-
ba lépőknek kell adnunk. A nemzeti örökítőanyag
mindig a nyomunkba lépők jussa.

És a nyomunkba lépők már nem vesztegetik
az időt. Ma a jelenből sokkal gyorsabban lesz
múlt, mint a második évezredben. Akkor 30 éven-
te váltották egymást a nemzedékek, de most már
tízévente beszélhetünk generációs ugrásról, ami
megdöbbentő tény, de bennünket munkára kell
hogyan serkentsen.

Irodalmunk, a nemzeti örökítőanyag pedig jo-
gos jussunk, és itt nincs apelláta!

*Az írás első változata 2014-ben hangzott el a
Határon Túli Magyar Irodalom Napjain Székesfe-
hérváron. Megjelent a Vár c. folyóiratban.*